

החובות של ישראל כלפי האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה

פנינה שרביט ברוך ותמי קנר | 25 באוקטובר, 2023 | גיליון 1773

בדיון המתנהל על אודות מהות והיקף החובות שיש לישראל מול האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה ניכר בלבול רב ועולות שאלות: האם מדובר בשטח כבוש? האם מותר למנוע אספקת חשמל? האם מותר להטיל מצור? האם חייבים לאפשר כניסת סיוע הומניטרי? האם מותר להודיע לאזרחים לעזוב אזורי קרבות? מטרת מאמר זה היא לעשות סדר בנושא בהתייחס לסוגיות הבאות: טענות כי רצועת עזה היא שטח כבוש על ידי ישראל; איסור הרעבה; החובה לאפשר מעבר סיוע הומניטרי; הכללים החלים על הטלת מצור ואלה החלים על הודעה לאזרחים לעזוב אזורי קרבות.

דיני הכיבוש לא חלים

רצועת עזה אינה שטח כבוש על ידי ישראל.

המבחן להגדרתו של שטח כבוש הוא קיומה של שליטה אפקטיבית בשטח על ידי הכוח הכובש. מאז ההתנתקות הישראלית מעזה בשנת 2005, לישראל אין עוד שליטה אפקטיבית בשטח הרצועה. חמאס הוא השולט בשטח באופן מלא. המתקפה האכזרית הנרחבת שביצע חמאס נגד ישראל משטח זה ב-7 באוקטובר ממחישה זאת היטב.

לאור זאת, אין לישראל חובה לדאוג לרווחת האוכלוסייה הפלסטינית ברצועת עזה מכוח דיני הכיבוש. בהתאם, אין לישראל חובה להמשיך לספק באופן אקטיבי את צרכי רצועת עזה, כולל חשמל ומים.

ישראל כפופה לחובות הומניטריות בסיסיות כלפי האוכלוסייה האזרחית בעזה, מכוח דיני העימות המזוין. אולם דינים אלה אינם מטילים על צד לעימות חובה לספק בעצמו שירותים וסחורות או סיוע הומניטרי לאויב.

איסור הרעבה

דיני העימות המזוין אוסרים על שימוש בהרעבה של אזרחי האויב כאמצעי לחימה. הרעבה כוללת מניעה של מזון ומים. עם זאת, היא איננה כוללת מניעת חשמל.

האיסור על הרעבה איננו חל על לוחמי האויב וניתן למנוע מהם אספקה של מזון ומים. אולם, ככל שמניעת האספקה של מזון ומים ללוחמי האויב תפגע באוכלוסייה האזרחית, עליה להיות

מידתית, קרי להיעשות באופן שלא יגרום נזק מופרז לאזרחים בהשוואה ליתרון הצבאי הצפוי מן הפעולה.

ישראל רשאית לנקוט פעולות שמיועדות למנוע אספקה מחמאס ומשאר ארגוני הטרור. עליה להבטיח שלא נגרם מצב שבמסגרתו תגיע האוכלוסייה האזרחית ברצועה לכדי רעב (כולל מחסור אקוטי במים).

החובה לאפשר מעבר סיוע הומניטרי

ישראל אינה חייבת לספק בעצמה סיוע הומניטרי לאוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה. עם זאת, היא נדרשת לאפשר מעבר של סיוע הומניטרי, כולל מים, מזון, תרופות וציוד רפואי. אין רשימה מוגדרת של פריטים שיש חובה להעבירם וקיימות גישות שונות בנושא.

ניתן לדרוש כי יתקיים בידוק ופיקוח, כדי לוודא שהסיוע הנכנס מגיע לאוכלוסייה שנזקקת לו וכן שאינו מגיע לכוחות הלוחמים של חמאס ושאר ארגוני הטרור.

בפועל – בימים האחרונים נכנסים משלוחי סיוע הומניטרי לרצועה דרך רפיח, ולא ידוע על אודות מחסור במוצרים הנחוצים לשרידותה של האוכלוסייה. חמאס נוהג לקחת את הסיוע לעצמו על חשבון האוכלוסייה ויש להניח שינסה לעשות זאת גם עם משלוחים אלה.

מצור - Siege

מצור הוא שיטת לחימה לגיטימית, שניתן לנקוט כלפי כוחות האויב. המצור צריך להיות מכוון להשגת מטרה צבאית וככל שהוא גורם פגיעה באזרחים, נדרש שהיא תהיה מידתית ולא מופרזת ביחס למטרה הצבאית המתוכננת.

ניתוק חמאס משרשראות האספקה עשוי להניב יתרון צבאי רב ולסייע במלחמה נגד הארגון, בעיקר לאור האיום הנוכחי המשמעותי הנשקף ממנו ומעוצמתו. עם זאת, מצור אינו יכול להצדיק הרעבה של אוכלוסייה אזרחית, ולכן נדרש לאפשר לאזרחים להתפנות מאזור המצור, או לאפשר הכנסת סיוע הומניטרי שימנע תוצאה זו.

למרות ההתבטאות של שר הביטחון, יואב גלנט, שנאמרה מיד לאחר התקיפה החמורה של החמאס ובעיצומם של קרבות נגד מחבלים בשטח ישראל, כלל לא ברור שהמדיניות של ישראל כלפי רצועת עזה אכן עולה לכדי מצור, להבדיל מהטלת סגר נרחב על הרצועה.

בכל מקרה - בין אם מדובר במצור ובין אם לא - ההגבלות שהטילה ישראל נועדו למנוע הכנסת אמצעי לחימה ואספקה לכוחות חמאס ושאר ארגוני הטרור הנלחמים בה, כך שמדובר בהגבלות חוקיות. **אין מדובר בהגבלות המכוונות כלפי האוכלוסייה האזרחית. לכן אין מדובר בענישה קולקטיבית של האוכלוסייה האזרחית.** ברמה המעשית, אין דרך למנוע אספקה מכוחות חמאס מבלי שתיגרם פגיעה גם באוכלוסייה האזרחית. פגיעה אגבית זו מותרת כל עוד היא מידתית. וכאמור, בבחינת המידתיות יש להתחשב באיום שחמאס מהווה על ישראל ועל ביטחון תושביה.

קריאה חוקית לפינוי מול עקירה בכפייה

כדי למנוע את הפגיעה באזרחים פלסטינים, ישראל קראה לתושבי עזה להתפנות לאזור דרום הרצועה ואפשרה מסדרונות הומניטריים לשם כך. מדובר באמצעי זהירות מותר, שנובע מהחובה לנקוט אמצעי זהירות מעשיים (feasible precautions) על מנת למנוע פגיעה באזרחים.

אין מדובר בעקירה בכפייה של אזרחים, אלא בפינוי אזרחים מאזור הלחימה למען ביטחונם. חמאס הוא השולט דה פקטו ברצועת עזה, ורק הוא יכול (ואף צריך) היה לדאוג לפינוי האוכלוסייה ולהרחקתה מאזור הלחימה. עם זאת, חמאס מצידו פועל כדי למנוע מהאזרחים להתפנות לאזור דרום הרצועה באמצעות חסימת הדרכים והפצצת שיירות האזרחים הנמלטים, כדי שישמשו עבורו מגן אנושי מפני מתקפות צה"ל. בכך הוא מבצע פשע מלחמה נוסף, הפעם כלפי אזרחי הרצועה הפלסטינים.

היעדר הדדיות

חמאס ביצע פשעים מזעזעים נגד אזרחים ישראלים, וממשיך לבצע פשע מתמשך של החזקת בני ערובה, הכוללים ילדים, קשישים, נשים וגברים. בנוסף, חמאס איננו מכבד את חובותיו ההומניטריות כלפי בני הערובה המוחזקים על ידו – אינו מספק מידע אשר למצבם ומונע מפגש שלהם עם גורמי הצלב האדום. למרות כל זאת, ישראל עדיין נדרשת לקיים את החובות שיש לה כלפי האוכלוסייה האזרחית של רצועת עזה, מאחר שדיני המלחמה אינם כוללים עקרון של הדדיות והם מחייבים גם כאשר אחד הצדדים מפר אותם ברגל גסה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט